

KÉRDÉS

BENJÁMIN LÁSZLÓHOZ

Azt mondják: nem nyilatkozik. Azt mondják: rosszkedve odújába húzódik és onnan figyeli összeráncolt homlokával, mint lesz sűrűbb és sűrűbb körülötte a csend. Azt mondják: haragot tart a tollával, s egy sort sem csikorgat már papírra. De mégis csak szóbaáll velem. Kérlelni nem kell, erős kézfogással fogad. Ha ez az ember igent mond, tudom, hogy igent jelent. Amikor a nem bukik ki a száján, érteni azt is véglegesen. Rosszkedvű-e? Inkább szigorú, pontos és elszánt. S ha ritkábban szól is: cselekvő. Van véleménye, van hite is. Mint kutya a kölykét, verset szorít a foga közé. Viszi. Fölnevelj.

1 Kezdjük egy „lapintatlan” kérdéssel. Benjámint László tulajdonképpen mindig az életrajzát írta verssé. Mégis, mi maradt ki ebből az életrajzból?

— Ha mindazt elbeszelném, ami kimaradt, túl sok is volna, meg túl kevés is. Azt szoktam mondani: nem történt velem semmi különös, csak az, ami mással. De ugyanakkor valamennyiünkkel sok minden megesik. A kérdés az: a költő sorsából mi fontos a többieknek. Amit az életrajzomból versbe vettem, arra volt jó, hogy személyi hitelt adjak az írásaimnak. A többietől (a fölöslegről) nem szívesen beszélek. Gyermekkoromról például keveset szoltam. Hacsak nem írok önéletrajzot, talán már nem is fogok róla sok szót ejteni. Készülök ugyan valamiféle emlékezésre, de ezzel alighanem még várok nyugdíjaztatásomig. Most ugyanis a Szabó Ervin Könyvtárban vagyok bibliográfus. Tizenöt esztendő telt el ezen a kedves és barátságos munkahelyen. De akármilyen kényelmes is, valahogy megrontja a hetemet. Nagyon lassú munkás voltam mindig, ezért bármennyire engedékeny is, csak zavar ez a kötöttség. Ez év végétől tehát szeretnék úgy berendezkedni, hogy valamilyen munkamódszert megvalósítva dolgozzam. Költőként jó volt az éjszaka. De a nagyobb feladathoz kell valamiféle rendszer. S hogy milyen könyvre készülök? Meg akarom írni a mi szocialista írócsoportunk történetét a 30-as évek végétől a felszabadulásig, s utóéletét is, az azt követő időkben. Nem lesz ez sem emlékirat, sem pusztán irodalomtörténet. Talán mindkettő együtt.

2 Ha ebből a „tárgyilag-os memoár”-ból is kimarad a gyermekkor (bár a költők rendszerint a pályával, bölcsővel kezdik az emlékezést) hadd kérjem meg, miért?

— Azt hiszem Móricz írta életrajzi könyvében, hogy a gyermekkorban tulajdonképpen eldől minden. Ezt a véleményt nem tudom elfogadni. Az én önálló életem például éppen akkor kezdődött, amikor kiléptem Lőrincéről. Lehet, hogy ezért esett oly kevés szó verseimben legelső éveimről. Mert mi is történt velem addig. Sokáig beteg voltam. Ka-

nyaróm szövődeményeként tébécés fertőzés kényszerített ágyba. Gyermekkorom így nem lehetett a nagy játékok ideje. Szüleim dolgoztak, nagyanyámtól el-el-szóktem ugyan, de azért hatéves koromtól tizenegy esztendő koromig javarészt feküdnöm kellett. Rákaptam közben az olvasásra. Hetet-havat összeolvastam. A pármai kolostort például. S rengeteg romantikus ponyvát, mert egyik-másik barátomnál nagy halomban állt a Buffalo Bill és a többi füzetes ponyva. S nem vettem észre, hogy bármelyik megártott volna. Vonzott ugyan a kaland, a távolság, de mi természetesen a csöppet sem romantikus lőrinci csapatban éltünk. Barátom, Kis Jenő volt a csapatvezér, (akinek apja a Hoffher gyárban dolgozott segédmunkásként, anyja takarítónő, volt) nem pedig Buffalo Bill. Főnéztünk rá a bandában: ő volt a kezdeményező, az ész, a legjobb futballista, ő határozta meg, hogy mit csináljunk, házukban rendeztük be a főhadiszállást. Alakja erősen élt bennem még később is. Valóban jó képességű fiú volt. Hogy mi lett vele? Elvégezte a tanítóképzőt és — átmeneti munkanélküliség után — tanító, a felszabadulást követően iskolavezető lett. Néhány éve halt meg a Tankönyvkiadó szerkesztőjeként. Haláláig barátságban voltunk.

3 Pestlőrinc azért mégis kézzelfoghatóan jelen van Benjámint László költészetében. S nem is annyira témában, helyszínekben, inkább az emberi szemléletben.

— Volt egy verskezdeményem. Mindig abba hagytam, el is vesztett később. A lőrinci emberekről írtam, akikhez így-úgy bejáratos voltam. És amikor nekiindultam az ismeretlen szigeteknek, tengereknek, magasságoknak, s már-már elszakadtam a földtől, ők mindig utánam nyúltak és lehúztak a lőrinci sárba. A vaskos, realista környezetbe, ahol én cseperedni kezdtem. S bár számomra a nénik-bácsik egyformák voltak, hisz valójában mindig a gyermekkompaniával jártam, egyszer-

egyként elsajátíthattam a képmutatás nélküli, fesztelen életet. Természetes volt, hogy ezek a munkásemberek leültettek az asztalukhoz. Azt az egyszerű emberséget kaptam tőlük, mely később tartássá erősödött bennem, amikor munkáseletem elkezdődött. S mikor Angyalföldre kerültem, lényegében ugyanolyan embereket találtam. Közvetlen, nyers környezetet, melyben nem kedvelték a szembe kedveskedést, a hátmögötti kibeszélést. A rosszat, a gáncsot is szembe mondták. De a dicséretet is. És el lehetett fogadni ezt is őszintének.

4 S miképpen váltotta fel a bandát másféle, szervezettebb közösség? Úgy tudom, szinte gyermekfejjel kapcsolatba került a munkásmozgalommal.

— Tizenöt évesen. Ez alakította tehát ki az egész életemet. Beleértve a költészetet is. Az őszinteség a mozgalomban még közvetlenebbül, ha szabad így mondanom: töményebben jelen volt, mint egy heterogén munkásközösségben. Ha most erről az időről olvasok, vagy a két háború közötti munkásmozgalomról készített tévéprodukciókat látok, gyakran bosszankodom, mert két véglettel találkozom. Az egyik, talán a rosszabbik; a mozgalom elponyvásítása. A ponyvaromantika szerint, amit mi akkor megéltünk, vadnyugati valami volt, fogolyszöktetéssel, lövöldözéssel. Ez persze hazugság. A másik véglet: tökéletesen száraz adatszerűséggé sematizálják az egészet... Természetesen ennek a felfogásnak sincs semmi köze a valósághoz. Egyetlen konkrétum cáfolat. Egyebek között a Munkás Testező Egyesületnek is tagja voltam. Néhány éve elhatározták a régi MTE-isták, megírják az egyesület történetét. Meghívtak egy megbeszélésre. A mozgalom múltját néhányan frakcióharcokra egyszerűsítették volna le. Nem tudom hány tagja volt a 30-as években az MTE-nek. De ezrével fordultak meg a gödi Fészekben azok, akik számos szakosztályban túráztak, tanultak, kulturálódtak, tüntetéseket szerveztek, tehát valamilyen mozgalomhoz tar-

toztak. Ha csak a politikai harcokról beszélünk, kihull mindaz, ami ezen kívül esik. De hát a munkásmozgalom nem volt állandó revolveres, konspirációs küzdelem. Azonos vagy hasonló célokért együtt élt, dolgozott, tanult, sportolt, játszott számos ember. Szerették egymást barátságosan, néha szerelemmel is. Összetartoztak egy közösségi életforma törvényei szerint, mely őszinteségre, egymás nevelésére, szolidaritásra szoktatott. Jó és emberi környezet volt. Semmiképpen sem olyan gyülekezet, melyben állandóan a szószéken álltunk volna. Ne higgyék el tehát a fiatalok a sematikus számárságokat. Ma is lehetne szó hasonló életformáról, hiszen nagyjából azonos célokért élünk. Az együttlét indokolt: a szolidaritás még most sem korszerűtlen.

5 Találkozott-e később azokkal, akikkel akkoriban ismerkedett meg?

1970-ben írtam egy verset. Az egykori munkásokat idéztem benne, akiknek a tanítványa voltam a munkában, és a mozgalomban is. A következő héten cseng a telefon. Fölveszem. Azt mondja egy hang: „Itt Mókó Miklós beszél. Olvastam a verset. Úgy éreztem, rólam is szól”. S valóban: 33–34-ben egy kötszővő üzemben dolgoztunk. Vasárnaponként Mókó gyakran elvitt sétálni s közben szabályos külpolitikai beszámolót tartott. Később elkerültem a gyárból, s olvastam, hogy „tanárom” lebukott. Éytizedekig nem tudtam róla többet. Azóta összeösszejárunk. Kaptam is tőle egy fafaragást. Gorkijt ábrázolja. Azt is tudom róla, hogy kedvtelésből hegedül is. Mit szeretnék ezzel mondani? Akik benne voltak a munkásmozgalomban, azok közt nagyon kevés tanulatlan maradt. Igaz, lyukak vannak a műveltségükön, mint az enyémen is. De igények ébredtek abban, aki a tanulásba belekóstolt. S ott minden azzal kezdődött: megmagyarázták, hogy a munkásnak mi az osztályhelyzete, aztán könyvet adtak a kezébe. (Egyébként nemcsak Mókóval találkoztam a régiak közül. Sok embert szem elől vesztettem, de sokan megmaradtak ismeret-ségi, baráti körömben.)

6 A „Kincskereső”-ben megjelent néhány korai, eddig még nem publikált verse. Legkorábbi írásairól keves szó esett...

— Amikor a kötődébe kerültem, reggel 7-től este 8-ig dolgoztam. Ketten voltunk ott inasok, 40–50 emberre. Hajtani kellett, megállás nélkül végezni a lélekölő, istentelen munkát. S mert semmi sem foglalkoztatta az ember fejét, eközben találtam ki verseimet, majd otthon leírtam őket. Közülük látott napvilágot most három. Ezek valóban nem jelentek meg még soha. Egyszer jártam ugyan velük Kassánál, aki biztatón beszélt velem, de végül is nem közölt. Az is igaz, hogy nekem sem tetszett a Munka légköre. Nem is mentem el többet a szerkesztőségbe. Sőt, abba hagytam az írást egy időre.

920

Magyar Ifjúság

1975 MAR 28

Csak 37-ben vettem kézbe a tollat újból, amikor „kizecceltek” a gyárból. A Dunakeszi és Göd közötti MTE nyaralóban, a „Fecskefészek”-ben kezdtem el újra írni... S még valamit a versek fogadtatásáról. Eleinte titkoltam az írást. Mikor aztán megjelentem, munkástársaim vegyes érzelmekkel figyelték. Azt gondolták, hogy különbözni akar az ember. Meg is írtam már, mit mondott egyszer Fleischer Laci nevű barátom: „Ne legyél te költő, Laci, maradj meg rendes prolinak”. Ezért is alakult ki bennem a meggyőződés, hogy nagyon kell hallgatni rájuk, érzékeny szavukra. Mindig vigyáztam arra, hogy azt ne érezzék: eltávolodtam tőlük. Tudtam, egyszer majd megkérdezik: szól-e az hozzánk, amit csinálsz. Később, már a háború kitörése után, 41–42-ben, amikor a cenzúra miatt kinomban szürrealista lettem, valóban sor került ilyen számonkérésre. Odajöttek hozzám a barátaim s azt mondták: mindabból amit írsz nem értünk egy szót sem. Hát akkor minek játszom ki a cenzúrát ha épp azok számára érthetetlen, akiknek írom?! — kérdeztem magamtól s felhagytam a szürrealizmust. Vagyis tulajdonképpen ösztönzést, sőt — közvetve — útmutatást is kaptam a munkásoktól.

7 A háború számos nemzedéktársát elpusztította, mások pályáját, egyetlen véres és agresszív mozdulattal — kettétérszette. Benjámin László életművében (erre az időre figyelve) mégsem érzek cezurát.

— A mi ifjúságunk a háború jegyében telt el. Felkészültünk tehát az eseményekre, megérettük a várható pusztulást. Egyáltalán nem számítottunk — nem számíthattunk — arra, hogy túléljük, de abban bizonyosak voltunk, hogy a háború magával hozza a nagy társadalmi változásokat. Pesszi-

misták voltunk a magunk jövője felől, de optimisták az emberiség vonatkozásában... A katonaságot egyébként viszonylag szerencsésen megúsztam. 44 májusától az Árpád-vonalat építettem a Kárpátokban. Októberben leléptem. Egy hónapig „dekkoltam” Csap és Sátoraljajhely között, aztán Debrecenbe kerültem. 45 januárjában már hazatérhettem Pestre.

8 A felszabadulást követő években írt leg-szebb versei ma is szerepelnek a tankönyvekben. A későbbi esztendőket termését viszont alaposan megrosálta az idő, s a költő selejtező szigorúsága...

— Most se bánom, hogy fenntartás nélkül a forradalom mellé álltam. Mert akármilyen történt, itt végbement egy nagy társadalmi változás. Még azt sem vetem önmagam szeméire, hogy elhittem sok mindent, ami utóbb hamisnak, valótlannak bizonyult. Vagy, hogy dicsértem embereket, akik nem érdemelték meg a dicséretet. Komoly törést csak az okozott bennem, hogy tulajdonképpen azt adtam föl, amire a munkásmozgalom nevelt. A kritikus, elemző szellemet, hogy megnézzem mindennek a különböző oldalait. S hogy — bár a mozgalomban véremmé válhatott a roppant erős belső demokrácia — tudomásul vettem annak fölszámolását. S, hogy miért történt ez velem, s általában a régi mozgalmi emberekkel? Túl egyszerű volna azt mondani, (bár gyanakodtam magamra is), hogy gyávaságból. Valójában; elhittették, tudomásul vétették velünk, hogy ami itt 48–49 után kialakult az az egyedül helyes forradalmi koncepció. S mindaz, ami korábban volt, az gyanús. E szemlélet jegyében például a két háború közötti egész szocialista irodalmat semmisnek, nemlétezőnek nyilvánították... Amiben tehát én személy szerint

is súlyosan felelősnek érzem magam, az, hogy elfogadtam egy olyan politikai koncepciót, mely aztán ahhoz vezetett, amihez vezetett. A dogmatikus doktriner koncepcióra gondolok. Ami abba nem fért bele, azt egyszerűen levágták róla... Erre pedig már előbb rá kellett volna jönni, hiszen mindannyian kezdtünk légszomjat érezni. Az 1952-es emlékezetes vita mutatta, hogy az irodalom „fölerzett”. Vagyis: jelzéseket adott, de nem elég mélyről s túlságosan is az irodalomra szűkítve. Többé-kevésbé poetá laureitusként hagytam magam elszakítani az élettől. Nem hallgattam eléggé az emberekre, holott akkor is Angyalföldön élve, voltak megfigyeléseim, tapasztalataim a közgondolkodásról... 54–55-ben aztán visszatértem ahhoz, amit abbahagytam. Hozzáteve nem csupán a magam lelkiismereti válságát, hanem a nemzetközi munkásmozgalomét is. Mert nem fogadom el, akkor sem fogadtam el, ha azt mondták: Benjámin vívódik. Én csak tünetem voltam a mozgalom vívódásának. A kicsi dolgokra — amelyekből azonban az emberi élet mindennapjai összeállnak — nem tekintő nagy pártosz ideje után tértem vissza az eredeti forrásokhoz. Mindezek ellenére utálom, ha így jellemeznék: közéleti költő. Közösségi ember — az igen. Mert a szocialista költészet több mint stratégia és taktika. Abba belefér a teljes ember.

9 A közösségi ember nagy számvetéseit megrendülve olvastuk annak idején. A Vértő zászlók alatt s jó néhány más Benjámin-vers valóban a szintézis igényével és erejével szólt. De most, amikor senki sem várja a „koszorús költő” kinyilatkoztatásait, miért ír oly keveset? Miért marad el „A köznapi dolgok igézte”?

— Mindig keveset írtam. Tíz-

tizenöt verset ha papírra vettem évente, — legtermékenyebb időmben. Most valóban még ez a kevés is kevesebbre csökkent: talán az utóbbi négy év alatt sem készült el tizenöt költeményem. Azért-e, mert azt gondolom, nem kell mindent megírni? Vagy kiapadtam volna? Azt hiszem inkább egy kicsit rosszkedvű vagyok. Nem szeretem azt, ami az irodalomban történik. Egyre több tudományos könyvet olvasok: földrajzot, biológiát, csillagászatot, történelmet. De azt hiszem, ezzel nemcsak én vagyok így; világjelenség, hogy csökken az érdeklődés a „fiction” iránt, mert az irodalom kevesebbet mond, mint a dokumentum- vagy akár a népszerű tudományos műfaj. Most a „hermetizmus” a divat. Pedig a tárgyas cinizmus — zsákutea. Ha azt hallom, hogy a fiatal költők egy része így fogalmaz: nincs mód a cselekvésre, egyszerűen nem hiszek ennek a közönynek. Mintha Petőfi azt mondta volna: Sors ne nyiss nekem tért! Igenis van lehetőség! Az persze lehet, hogy az én költészetem már kiment a divatból.

10 Engedje meg, hogy ellentmondjak. Benjámin László költészetem — tapasztalatom szerint — nagyon is fogékony a közönség. Vagy úgy véli, a fiatalok eltávolodtak volna az előtűk járóktól? De hisz ők is ott vannak nemcsak a nézőtérben, hanem a valódi cselekvésben is...

— Fiatalok — öregek, ez szerintem egy kicsit erőszakolt elkülönítés. Eltekintve a családalapítási, pályaválasztási kérdésektől, azt hiszem nincsenek az életkorok közt ilyen nyilvánvaló határvonalak. Maga a fiatalság persze kellemes állapot, bár amikor az ember benne van, természetesenek tartja, szinte észre sem veszi. Nincs tehát külön gondom az ifjúsággal. Csupán azokkal, akik hol keseregve panaszkodják, hogy nincs mód a cselekvésre, hol pusztán tudomásul veszik a körülményeket. Az egyéni célok elszaporodását sokallom. S keveslem a közösségi, a társadalmi célokat. Túl soknak találok a tagadást. Nem látom, hogy az ilyen tagadók mire készülnek. Nem szabad persze elfelejteni, hogy minden nemzedék felelősségre von, vagy egyszerűen leír a következő nemzedék. A mi kiábrándulásunk is benne van tehát ebben a magatartásban. De nekünk volt miből kiábrándulni, és volt módunk helyrehozni azt, amit elhibáztunk!... Természetesen azért nem látom tragikusan ezt a nemzedéket. Ez a fiatalság is el fogja végezni a maga dolgát. S lehet, hogy — ha a világpolitika nem szól közbe — olyan békés, konszolidált, kicsit talán szürkébb korszak következik, amely még nagyon sok jót hozhat magával. A műveltség, az anyagi ellátottság kiterjedését, amely végül is az emberiség nagy többségét ki fogja elégíteni. És talán majd idővel egy új klasszicizmus is létrejöhet, amely egyébként az én ideálom.

Nádor Tamás